

O serie în care Editura Sf. Nectarie își propune să ofere versiunea românească, însoțită uneori și de textul original, a lucrărilor reprezentative pentru spiritualitatea siriacă și, de asemenea, studii și monografii științifice, care introduc cititorul în universul istoric, teologic și duhovnicesc al creștinismului sirian.

AVVA IOSIF HAZZAYA VĂZĂTORUL DE DUMNEZEU

SCRIERI DUHOVNICEȘTI

Traducere, studiu introductiv și note
Ierom. Agapie Corbu

SF. NECTARIE

CUPRINS

STUDIU INTRODUCATIV

Argument	IX
1. Viața Avvei Iosif Hazzaya și complexul ei context	XIII
1.1. <i>Vechile izvoare biografice siriace</i>	XIII
1.2. <i>Denumirea unei Biserici și semnificațiile ei teologice</i>	XVIII
1.3. <i>Începuturile creștinismului siriac</i>	XXI
1.4. <i>„Școala perșilor” – de la teologia Părinților, la scolastică filosofică</i>	XXIII
2. Tensiuni și conflicte în Biserica Siro-Orientală	XXX
2.1. <i>Între ierarhie și „cei desăvârșiți”</i>	XXX
2.2. <i>Între teologia duhovnicească și scolastică</i>	XXXIV
3. Anatemele Sinodului din 786/7 – încercări de elucidare	XXXVIII
3.1. <i>Explicații sociologice</i>	XXXIX
3.2. <i>„Invidia clericalis”</i>	XL
3.3. <i>Rezultat al unor tensiuni vechi</i>	XL
3.4. <i>Mesalianismul</i>	XLI
3.5. <i>Origenismul</i>	XLIII
3.6. <i>Neînțelegerea textelor duhovnicești</i>	XLIV
4. Teologia filosofică vs teologia duhovnicească	XLVI
4.1. <i>Un scolastic rafinat: Timotei I</i>	XLVI
4.2. <i>Adevărata miză: vederea lui Dumnezeu</i>	XLVII
4.3. <i>Antropologia și gnoseologia Patriarhului Timotei I</i>	XLIX

4.4. <i>Dilema Patriarhului</i>	LII
4.5. <i>Ultimul cuvânt îl are Ortodoxia</i>	LIV
5. Trăsăturile învățaturii duhovnicești din scrierile	
Avvei Iosif Hazzaya	LVI
5.1. <i>Etapela vieții duhovnicești</i>	LVI
5.2. <i>Povățuitorul duhovnicesc</i>	LXIII
5.3. <i>Ascultarea</i>	LXIV
5.4. <i>Sfânta Scriptură – locul și rolul ei în viața duhovnicească</i>	LXVI
5.5. <i>Lacrimile</i>	LXVIII
5.6. <i>Sfintele Taine</i>	LXX
5.7. <i>Focul dumnezeiesc</i>	LXXIV
5.8. <i>Lumina dumnezeiască</i>	LXXVII
5.9. <i>Simțurile duhovnicești</i>	LXXXI
Bibliografie	LXXXV
Notă asupra ediției	XC

Avva Iosif Hazzaya SCRIERI DUHOVNICEȘTI

I. Epistolă despre etapele vieții monahale	1
II. Despre contemplația duhovnicească	113
III. Despre rugăciunea pe care mintea o primește în locul limpezimii	119
IV. Despre lucrările imboldurilor	137
V. Din <i>Cartea întrebărilor</i>	143
VI. Epistolă despre lucrările harului	149
VII. Despre calea scurtă către Dumnezeu	161
VIII. Epistolă către unul din frații râvnitori	173
IX. Despre rugăciunea duhovnicească	181
X. Rugăciune înainte de împărțășanie	187
Indice scripturistic	201
Indice de citări patristice și clasice	205
Indice tematic	206
Indice de termeni siriaci	214

al experienței duhovnicești, un cunoscător din trăire al multiplelor forme de vedere a luminii necreate dumnezeiești, în timp ce bogata cultură care transpare din scrierile sale este instrumentul intelectual care l-a ajutat să-și rostească trăirile pustnicești și contemplațiile. În ultimă instanță, scrierile Avvei Iosif Hazzaya sunt, trebuie s-o spunem, o mărturie tulburătoare a vederii lui Dumnezeu, așa cum aveau să fie, în spațiul bizantin, scrierile Sfântului Simeon Noul Teolog sau cele ale Sfântului Grigorie Palama.

1. VIAȚA AVVEI IOSIF HAZZAYA ȘI COMPLEXUL EI CONTEXT

1.1. *Vechile izvoare biografice siriace*

Una dintre puținele surse de informație legate de Avva Iosif Hazzaya provine din *Cartea curăției (Liber castitatis)*, o culegere de 140 de scurte biografii ascetice ale celor mai importante figuri monahale din istoria Bisericii Asiriene, începând cu Mar Awgen (sec. IV) și continuând până la mijlocul secolului al IX-lea, culegere alcătuită de Mitropolitul Ishodenah de Basra în secolul al IX-lea⁶. În capitolul 125 al culegerii amintite, Mitropolitul Ishodenah ne dă cele mai consistente informații biografice despre „Sfântul Avvă Iosif Hazzaya“ din câte există, nu însă lipsite de anumite imprecizii:

„Sfântul Avvă Iosif Hazzaya, numit de asemenea și Abdisho (Ebed-jesus), era de origine persană. Orașul său se numea Nemroud⁷. Tatăl său era mag⁸ și a ajuns el însuși conducător al magilor. Pe când Omar Ibn Hatib⁹ a luat în mâini frâiele Imperiului Arabilor și și-a trimis trupele să lupte cu turcii, orașul Nemroud, construit de Nemroud, care i-a dat numele său, s-a răzvrătit împotriva lui și nu i-a mai deschis porțile. Iosif, care se găsea în afara porților, a căzut prizonier, împreună cu alte trei sute de persoane. El era în vârstă de șapte ani când a fost prins. Un arab din orașul Sinjar¹⁰ l-a cumpărat cu 370 de zuze¹¹, l-a tăiat împrejur¹² odată cu copiii săi și l-a făcut păgân. A rămas în casa acestui om vreme

⁶ Sebastian Brock, *A Brief Outline of Syriac Literature*, Baker Hill, Kottayam, 1997, p. 68.

⁷ Se presupune că era o localitate aproape de Mosul (Irak). Textul lui Ishodenah nu permite nicio localizare precisă a acestui oraș.

⁸ Preot zoroastrian de rang inferior.

⁹ Este vorba de califul Omar al II-lea (717-720).

¹⁰ În nord-estul Irakului.

¹¹ Zuze, în siriacă, înseamnă „bani“.

¹² Deși nu e menționată în Coran, musulmanii practicau circumcizia între 4 și 7 ani, alteori chiar mai târziu.

de trei ani. După ce stăpânul a murit, copiii săi l-au vândut unui creștin pe nume Chiriac, din satul Dadar, din zona Qardou¹³, pentru 570 de zuze. Acest om l-a dus în casa lui și l-a făcut intendent, pentru că nu avea copii. Chiriac insista foarte mult ca Iosif să se facă creștin, dar el nu se lăsa convins. L-a luat cu sine la mănăstirea din Kamoul, care se găsea în împrejurimile satului, iar tânărul, când a văzut călugării, a fost aprins de iubirea Domnului nostru și a primit botezul în mănăstire de la Mar Ioan de Kamoul. Chiriac l-a eliberat, când a văzut cât era de râvnitor la rugăciune și că dorea să devină monah. Atunci Iosif a plecat la Mănăstirea lui Avva Saliba, în zona Beth Nuhadra¹⁴. A fost primit de fericitul Chiriac, conducătorul mănăstirii, care a ajuns mai târziu Episcop de Balad. A trăit în viața de obște, dedându-se mai cu seamă la citirea Psalmilor și a cărților sfinte. După aceea, a plecat în zona Qardou și a viețuit într-un loc numit Araba. A rămas acolo mulți ani. Apoi, credincioșii l-au căutat pentru a-l face conducătorul Mănăstirii Mar Basima din zona Qardou. A condus o vreme această mănăstire, după care s-a retras în muntele Zinai¹⁵. A rămas un timp aici, iar la îndemnul lui Mar Koudahwi, Episcopul de Hirta, credincioșii l-au făcut conducătorul Mănăstirii Rabban Bokhtisho, numită «Margana», aflată în împrejurimile satului Zinai. [Iosif] nu contenea să scrie cărți. Avea un frate după trup numit Abdisho. Acesta a venit din orașul Nemroud, a primit botezul și s-a făcut monah. De atunci [Iosif] a pus toate cărțile sale sub numele fratelui său Abdisho. În aceste lucrări, el a scris patru fragmente care nu au fost aprobate de dascălii Bisericii. Mar Timotei I a ținut un sinod și l-a anatemitizat în anul 170 al domniei fiilor lui Hisham¹⁶. De unde și-a luat Iosif Hazzaya învățătura? Putem afla din istorisirea scrisă de Mar Nestorie, Episcopul de Beth Nuhadra. Eu cred că Patriarhul a acționat astfel din invidie. Dumnezeu știe adevărul. După ce a condus mai mulți ani Mănăstirea Margana, Iosif a murit la adânci bătrâneți, iar

¹³ Sudul Turciei.

¹⁴ Nordul Irakului.

¹⁵ Situat în regiunea Adiabena, în nord-estul Irakului.

¹⁶ Anul 170 al hegirei (era musulmană) corespunde anilor 786/7 d.Hr. Calendarul musulman începe în 15 iunie 622, data plecării lui Mahomed de la Mecca la Medina.

frații l-au înmormântat în Mănăstirea Rabban Mar Athqen, așteptând ca Domnul, la venirea Sa, să-l învieze. Fie ca rugăciunile lui și rugăciunile tuturor sfinților amintiți în această carte să fie un zid ocrotitor pentru sârmanul om care o are și pentru părinții săi! Amin.¹⁷

Alte informații despre Avva Iosif Hazzaya mai avem din *Nomocanonul* (IX, 6) Mitropolitului Abdisho de Nisibis (†1318), care spune că Iosif ar fi scris nu mai puțin de 1900 de lucrări, dintre care se mai păstrau, în timpul său, doar zece¹⁸. Numărul scrierilor Avvei Iosif, chiar dacă e exagerat, corespunde precizării din *Cartea curăției*, potrivit căreia el „nu contenea să scrie cărți“.

După cum se poate vedea, vechile izvoare siriace sunt zgârcite cu informațiile despre viața Avvei Iosif Hazzaya, și uneori chiar confuze. Mai întâi, precizarea că Iosif „a ajuns el însuși conducător al magilor“ este imediat contrazisă, întrucât, copil fiind, a ajuns sclav, iar din sclav a devenit creștin. De aceea, sensul textului pare a fi următorul: „Tatăl său era mag și a ajuns conducător al magilor“¹⁹. Termenul de „mag“ desemnează clasa preoțească inferioară a clerului zoroastrian, în timp ce al doilea termen indică funcția, conducătorii magilor activând la marile temple²⁰. În privința califului Omar, R. Beulay a arătat că Ishodenah a confundat două persoane cu același nume, anume pe Omar Ibn al Khttab (634-644) și Omar Ibn al Aziz, cunoscut și ca Omar al II-lea (717-720). Este clar că nu poate fi vorba de primul calif, întrucât episcopul Chiriac, de care Ishodenah amintește în aceeași notiță biografică, a fost hirotonit Episcop de Balad de către Mitropolitul Ciprian de Nisibis, care a păstorit între 741 și 767, cum aflăm din aceeași *Carte a curăției*, capitolul 101. Prin urmare, data nașterii lui Iosif Hazzaya trebuie situată între anii 710 și 713, respectiv cu șapte

¹⁷ ISHODENAH DE BASRA, *Cartea curăției*, pp. 54-55 (vide supra ediția citată la nota 2).

¹⁸ J. W. CHILDERS, „Abdisho bar Brikha“, *GEDSH*, p. 3; R. A. KITCHEN, „Yawsep Hazzaya“, *GEDSH*, p. 437.

¹⁹ Cf. Sameer MAROKI, *Les trois étapes de la vie spirituelle chez les Pères syriaques: Jean le solitaire, Isaac de Ninive et Joseph Hazzaya. Source, doctrine et influence*, Harmattan, Paris, 2014, p. 65.

²⁰ Cf. Antoine GUILLAUMONT, „Sources de la doctrine de Joseph Hazzaya“, în *L'Orient syrien*, vol. III, fasc. 1, Paris, 1958, nota 5, pp. 4-5.

ani înainte de Califatul lui Omar al II-lea (717-720), în timpul căruia Avva Iosif a fost luat prizonier, pe când avea vârsta de șapte ani²¹.

Dar nu numai data nașterii lui Iosif este problematică în notița biografică a lui Ishodenah, ci și o altă informație, pe cât de schematică, pe atât de neliniștitoare: este vorba de condamnarea lui Iosif Hazzaya la sinodul întrunit de Patriarhul Timotei I în anii 786/7, respectiv 170 al hegirei. Datele furnizate de Ishodenah sunt extrem de sărace, rezumate la informația că „patru fragmente nu au fost aprobate de dascălii Bisericii”, fără să ne spună nici măcar dacă Iosif mai trăia în acel moment. Nici alte izvoare directe nu păstrează hotărârile sinodului, în afara unui rezumat în arabă al anatemei formulate atunci, care ne dezvăluie pe scurt nemulțumirile Patriarhului și faptul că, odată cu Iosif Hazzaya, au mai fost condamnați și Ioan de Apamea (sec. V) și Ioan Dalyatha († cca. 760). Dacă Avva Iosif mai era sau nu în viață la data excomunicării datorate lui Timotei I este o întrebare rămasă încă deschisă, unii cercetători înclinând să creadă că el mai trăia²² și că a fost obligat să părăsească mănăstirea pe care o conducea²³, în timp ce alții cred că era deja mort²⁴. Potrivit lui Ishodenah, Avva Iosif a murit pe când era conducătorul Mănăstirii Margana, însă a fost înmormântat la Mănăstirea Rabban Mar Atquen. Dacă mai adăugăm și nedumerirea legată de faptul că nu a fost înmormântat în mănăstirea pe care a condus-o atâția

²¹ Cf. Robert BEULAY, „Joseph Hazzaya”, *DS* 8, 1341. Prin urmare, observațiile lui Assemani, potrivit căruia „Iosif Hazzaya a fost declarat partizan al lui Henana și combătut de Mar Babai în tratatul său *De unione* și în epistolele pe care i le-a adresat” (J. S. ASSEMANI, *An Encyclopedia of Syriac Writers*, în: *Bibliotheca Orientalis*, Clementino-Vaticana, vol. III, partea I, Gorgias Press, 2004, pp. 95-97) nu sunt compatibile cu datele de mai sus, întrucât Babai cel Mare a fost stareț al mănăstirii de pe muntele Izla între 569 și 628, ceea ce înseamnă că nașterea lui Iosif ar trebui situată undeva între sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea.

²² E. J. SHERRY, „The Life and Works of Joseph Hazzaya”, în *The Seed of Wisdom: Essays in Honour of T. J. Meek*, (ed.) McCullough și William Stewart, University of Toronto Press, Toronto, 1964, p. 87. La fel, Nestor KAVVADAS în *Introducerea sa la JOSEPH HAZZAYA, On Providence*, p. 1.

²³ Robert BEULAY, *La Lumière sans forme. Introduction à l'étude de la mystique chrétienne syro-orientale*, Chevetogne, s.d., p. 215.

²⁴ A. GUILLAUMONT, „Sources de la doctrine...”, p. 6.

ani, unde a și adormit întru Domnul, atunci e și mai greu să putem formula un răspuns satisfăcător privitor la adormirea sa²⁵.

Iată că ne găsim în fața unui autor care, în cursul vieții sale, era apreciat de unii, condamnat de alții și de la care, din numeroasele sale scrieri, ne-au rămas doar câteva, unele traduse în volumul de față, altele aflate încă în curs de editare critică. Unde vom situa, în acest context aparent ambiguu, scrierile și învățătura Avvei Iosif pe scara cu care Biserica măsoară ortodoxia și valoarea oricărei opere? Dacă Avva Iosif a avut un astfel de destin – probabil postum –, atunci ce valoare au pentru noi scrierile sale, cât cântăresc ele în balanța Bisericii și, mai ales, în ce parte fac ele să se încline acul indicator al ereziei? Din răspunsurile la aceste întrebări decurg o seamă de consecințe legate de receptarea practică a scrierilor Avvei Iosif Hazzaya, adică de citirea lor necrispată, în mănăstiri și în chiliile monahilor, și prin aceasta de asimilarea învățăturii lui în viața celor pentru care el a scris: monahii.

Prin urmare, înainte de a-i prezenta învățătura duhovnicească, e necesar să limpezim, împreună cu cititorul, problema anatemei formulate împotriva lui Iosif Hazzaya și a celorlalți doi autori duhovnicești, pentru că elucidarea ei ne va oferi o imagine mai largă asupra teologiei epocii în care Avva Iosif Hazzaya a trăit, s-a format și a scris. Întrucât despre istoria Bisericii în care Iosif Hazzaya a trăit s-au scris mai multe monografii și studii temeinice²⁶, dintre care unele sunt deja traduse în românește²⁷, în cele ce urmează ne vom concentra asupra felului în care trebuie să înțelegem această condamnare, atât în conținutul ei, cât și ca

²⁵ S. MAROKI, *Les trois étapes...*, p. 66.

²⁶ Dietmar W. WINKLER, capitolul „Acceptance of Nestorianism at the synods of 484 and 486”, în: Wilhelm BAUM, Dietmar W. WINKLER, *The Church of the East – A concise history*, RoutledgeCurzon, Taylor&Francis Group, London and New York, 2003, pp. 28-32.

²⁷ Amintim studiile publicate în românește în volumul: Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvintele către singuratici*, Partea a II-a, Ed. Deisis, Sibiu, 2003; Diac. Ioan I. Ică jr., „Sfântul Isaac Sirul necunoscutul – operă, profil istoric și gândire spirituală pe fundalul tradiției siro-orientale” (pp. 5-84); Sebastian BROCK, „Biserica Nestoriană – o etichetă nefericită pentru Biserica Asiriană a Răsăritului” (pp. 447-463); Dana MILLER, „Istoria și teologia Bisericii Răsăritului din Persia până la sfârșitul secolului VII” (pp. 465-536). De asemenea, este revelatoare și lucrarea lui Nestor KAVVADAS, *Pneumatologia Sfântului Isaac Sirul*, trad. rom. de Marian Pătru, Ed. Doxologia, Iași, 2017.

act ce pare a se reitiera periodic în istoria Bisericii, ca un tipar malefic, care-i însoțește parcursul prin această lume.

Oricât ar părea de surprinzător, înțelegerea resorturilor doctrinare, psihologice, sociale și de mentalitate care au dus la această condamnare ne va ajuta să cunoaștem din interior Biserica Siro-Orientală, legăturile dintre creștini și islamul nou apărut, dintre monahism și ierarhie, dar mai ales să conștientizăm că se confruntau, de fapt, mentalități teologice și intelectuale diferite, parte a universului vast și nuanțat al creștinismului siriac oriental.

În cele ce urmează, trebuie să solicităm cititorului încredințarea de a ne urma într-un scurt, dens și necesar parcurs introductiv în preistoria „procesului misticilor“, relevant pentru definirea pozițiilor teologice care s-au confruntat la sinod. Astfel, vom trasa cadrul hermeneutic de care avem nevoie pentru prezentarea, în a doua parte a studiului nostru, a învățăturii duhovnicești a Avvei Iosif.

1.2. Denumirea unei Biserici și semnificațiile ei teologice

Biserica din care Avva Iosif Hazzaya a făcut parte a primit, de-a lungul timpului, mai multe denumiri, fiecare dintre ele urmărind să exprime fie specificul ei doctrinar și etnic, fie să arunce asupra ei o anumită lumină defavorabilă. De aceea sunt necesare câteva precizări, multitudinea denumirilor ei din studiile și lucrările de specialitate putând genera confuzii pentru cititorul insuficient avizat.

Astăzi, denumirea ei oficială este de „Biserică Asiriană a Răsăritului“, iar cei care se întreabă cum de nu își atribuie și epitetul de „Siriană“ în titulatură par să uite că numele de Siria este de obârșie greacă, Συρία, fiind format din cel de Ἀσσυρία, creat de vechii greci pentru a denumi laturile apusene ale străvechiului Imperiu Asirian, cucerit în 609 î.Hr. de babilonieni. Acestei Biserici i s-a mai dat și numele de „Biserica Persiei“ sau „a perșilor“, nume însă restrictiv, pentru că Biserica Răsăritului, chiar dacă s-a născut în interiorul teritoriului fostului Imperiu Persan, cucerit de Alexandru cel Mare, a cuprins în secolele următoare și teritorii vaste din afara acestuia, din Asia, China, Tibet, India de Sud și Arabia.

Numele de „Biserică Siriană“ este legat de limba utilizată de creștinii și scriitorii creștini din teritoriile celui de-al treilea Imperiu Persan sau Part (până în anul 226 d.H.), respectiv Sasanid (între anii 226 și 640),

când a intrat sub stăpânire arabă. Este vorba de limba siriacă, dialect aramaic vorbit în Nisibis, numită și „arameeană orientală“, pentru a o distinge de dialectul din Edessa, numit „occidental“.

Din păcate, numele cel mai impropriu, „Biserica Nestoriană“, este și cel mai cunoscut, el păstrându-se în uz datorită inerției manualelor și comodității formulelor standardizate. Un exemplu tipic și, totodată, hilar al felului în care această denumire, odată intrată în circuitul academic, se autopropagă îl oferă o recentă – și excelentă, în rest – monografie asupra Bisericii Răsăritului. După ce autorul deplânge faptul că numele de „Biserică Nestoriană este denumirea cea mai greșită cu putință“, își informează cititorul că, totuși, o va utiliza, „fără a pune nici măcar ghilimelele care s-ar impune [...] adică pentru a face ca toată lumea“²⁸. Justificarea, glisând între absurd și hilar, explică logica mecanismului intrinsec al teologiei de școală, atât de pliată pe stereotipiile create de ea însăși. Așa se face că Avva Iosif Hazzaya apare adeseori enumerat printre misticii „nestorien“, fără ca prea multă lume să mai simtă nevoia să cerceteze cât de „nestoriană“ e Biserica Apostolică Asiriană a Răsăritului și cât de „nestorian“ este Avva Iosif. Epitetul²⁹ i-a fost hărăzit de sirienii „iacobiți“, mai precis de Filoxen de Mabug (†523), care, monofiziți fiind, au născocit această denumire disprețuitoare pentru frații lor, creștinii siro-orientali, rămași fideli Ortodoxiei, așa cum era formulată până la Sinodul al III-lea Ecumenic. Faptul că studii temeinice și amănunțite au demonstrat inconsistența istorică și doctrinară a denumirii de „Biserică Nestoriană“ ne scutește de explicații suplimentare³⁰. Reținem doar observația că perpetuarea ei s-a datorat faptului că „în cursul istoriei, Biserica Asiriană a Răsăritului a fost de regulă răstălmăcită de celelalte Biserici creștine, uneori intenționat, alteori din ignoranță [...]. Asocierea ei cu Nestorie este precară și a continua să o numim *nestoriană*

²⁸ Raymond LE COZ, *Histoire de l'Église d'Orient. Chrétiens d'Irak, d'Iran et de Turquie*, Cerf, Paris, 1995, pp. 12-13.

²⁹ Din perspectiva hristologiei, profesorul Sebastian Brock consideră această denumire drept „o ștampilă comodă pentru a stigmatiza orice oponent care urma tradiția hristologică antiohiană“ (S. BROCK, „Biserica Nestoriană...“, pp. 457-458).

³⁰ *Vide infra* Bibliografia.

este, din punct de vedere istoric, total incorect și induce în eroare³¹. În ultimă instanță, amănuntul că aceasta este Biserica Sfântului Isaac Sirul, a numeroși martiri și cuvioși prezenți în sinaxarul bizantin și cinstiți în Biserica Ortodoxă e mai grăitor decât orice studiu academic.

În sfârșit, denumirea cea mai cuprinzătoare este cea de „Biserica Siro-Orientală“, pe care, întrucât tinde să se generalizeze în studiile de specialitate, o vom folosi și în volumul de față. Ea este, de fapt, o prescurtare a denumirii oficiale de astăzi, „Biserica Asiriană Apostolică a Orientului“, a cărei Patriarhie se află la Bagdad. Deși ea este continuatoarea neîntreruptă a vechii Biserici Siriene, întemeiate de Apostolul Toma și de ucenicii săi, totuși, de-a lungul secolelor, s-au desprins din ea câteva alte structuri ecleziastice, ajungându-se astăzi la un mozaic alcătuit din următoarele patriarhate arameofone, pe lângă cel siro-oriental:

Biserica Maronită, cu sediul Patriarhiei în Antiohia, își trage numele de la Sfântul Maron, un monah harismatic de la sfârșitul secolului al IV-lea, care a grupat în jurul său creștinii de limbă siriacă dintre Alep și Antiohia. În secolul al V-lea această comunitate a aderat la formula de la Calcedon, iar din secolul al XIII-lea a intrat în sfera de influență a Romei prin misionarii latini din Levant, ajungând la comuniune deplină *in sacris* și la o latinizare extremă a cultului. După Conciliul Vatican II, toate Bisericile siriace unite cu Roma, inclusiv maroniții, au început un proces de întoarcere la propriile rădăcini culturale, spirituale și liturgice, eliminând numeroase tradiții latine pătrunse în cult de-a lungul timpului. Din anul 1583 la Roma funcționează, neîntrerupt până astăzi, Colegiul Maronit, cu un rol important în răspândirea culturii siriace în Europa³².

Biserica Siro-Ortodoxă (numită și „Siro-Occidentală“ și „Iacobită“) s-a format prin separarea treptată de cea Siro-Orientală în secolul al V-lea și începutul secolului al VI-lea, prin adoptarea teologiei monofizite. Denumirea de „Iacobită“ provine de la numele lui Iacob Baradeul, „Cerșetorul“ (†578), hirotonit în secret de Patriarhul monofizit Teodosie al Alexandriei în palatul imperial de la Constantinopol, unde împărăteasa Teodora ascundea un număr considerabil de înalți clerici

³¹ S. BROCK, „Biserica Nestoriană...“, p. 461.

³² Cf. Joseph P. AMAR, „Maronite Church“, *GEDSH*, pp. 270-271.

monofiziți. Iacob a parcurs întregul Orient Apropiat și Egiptul deghizat în cerșetor, hirotonind episcopi și preoți, constituind practic ierarhia monofizită. Astăzi Biserica Siro-Ortodoxă consideră jignitoare epitetele de „iacobită“ și „monofizită“, utilizând în schimb termenul de „miafizită“, care exprimă, în realitate, disputata formulă a Sfântului Chiril al Alexandriei, adoptată la Sinodul al III-lea Ecumenic. Sediul Patriarhiei Siro-Ortodoxe se găsește astăzi la Antiohia³³.

Biserica Chaldeenă Catolică s-a format din unirea cu Roma a unei părți din Biserica Siro-Orientală, în Cipru, în anul 1445. Sediul Patriarhiei se găsește astăzi la Bagdad³⁴. Nu trebuie confundată cu Biserica Siriană Chaldeenă, aflată în India și parte a Bisericii Siro-Orientale³⁵.

Biserica Siro-Catolică s-a format prin desprinderea de Biserica Siro-Ortodoxă, în anul 1656, când a fost creată Episcopia Siro-Catolică de Alep. Patriarhia își are sediul la Antiohia³⁶.

Întrucât istoria are logica ei, uneori ciudată, semințele conflictului care a culminat cu anatimizarea lui Iosif Hazzaya și a celorlalți trebuie căutate cu secole bune înaintea sinodului. Se disting două planuri foarte bine definite, pe care le vom cerceta separat în cele ce urmează: cel al teologiei de școală și oficiale, respectiv planul tensiunilor și al conflictelor din sânul Bisericii Siro-Orientale.

1.3. Începuturile creștinismului siriac

Creștinismul, în zona geografică aflată la est de Eufrat, are origini apostolice, Sfântul Toma și ucenicii săi fiind considerați evanghelizatorii acestui teritoriu și întemeietorii Bisericii „perșilor“. Eusebiu de Cezareea consemnează tradiția potrivit căreia „lui Toma i-au căzut sorții să meargă în Parția“³⁷, cum mai era numit pe atunci cel de-al treilea Imperiu Persan (247 î.H.- 226 d.H), care cuprindea, în principal, Mesopotamia, Iranul

³³ Cf. George A. KIRAZ, „Syriac Orthodox Church“, *GEDSH*, pp. 393-394.

³⁴ Cf. S. P. BROCK, J. F. COAKLEY, „Chaldean Catholic Church“, *GEDSH*, p. 92.

³⁵ Cf. S. P. BROCK, „Chaldean Syrian Church“, *GEDSH*, pp. 92-93.

³⁶ Amir HARRAK, „Syriac Catholic Church“, *GEDSH*, p. 389.

³⁷ EUSEBIU DE CEZAREEA, *HE III*, I, 1, trad. rom. de pr. prof. Teodor Bodogae, *PSB 13*, EIBMBOR, București, 1987, p. 99.